

דמויות

פגישה עם סופר הילדים בנימין טנא

מאת : פנינה קרון

לדיוק ולעובדות. שכן מאז שעמדתי על דעתי כסופר חלמתי לכתוב פרוזה, ואף פירסמתי פרקי-פרוזה ראשונים ב"גליון-נות", בעריכתו של יצחק למדן ז"ל — כשנה לאחר עלותי ארצה לפני ארבעים שנה. ב-1947, בשובי משליחות של שנה וחצי בפולין, כתבתי ספר-פרוזה למבוגרים, שאושר לדפוס על-ידי הוצאת ספרים מכובדת, אך אני גזזתי ברגע האחרון ממש. עתה, לאחר שנים, אני יכול לקבוע בסיפוק: טוב שהיה לי הכוח הנפשי לגנוז אותו. אך אין זאת אומרת שבמעשה הגניזה סתמתי את הגולל על חלום כתיבת הפרוזה שלי. אם נסוגתי אילו פעמים — הרי זה מתוך החשש שהיה בי בפני המדיום הזה, הדורש יריעה רחבה, היקף גדול.

שאלה : האם תשובה זו מסבירה את המיבנה המיוחד של "בצלו של עץ הערמון" ו"קורות כיתה אחת" הבנויים סירורים-סיפורים, מעין חוליות בשרשרת, כאשר לכל סיפור קיום עצמאי ואין הוא תלוי בקודם לו ובזה שאחריו ?

לא-מכבר יצא לאור ספרו האוטוביוגרפי השני של בנימין טנא "קורות כיתה אחת". הספר, שהוא כעין המשך ל"בצלו של עץ הערמון", זכה להצלחה רבה ול-התעניינות הקוראים הצעירים.

בנימין טנא הוא כיום בן 61 שנה ומ-אחוריו ארבעים שנה של עבודה בשדה הספרות — כמשורר ("שירים ופואמות", "הזמיר", "קציר הפלא", "מזמור לחג"), כמתרגם שירה ("שירים ובלאדות" מאת איציק מאנגר, שירי יוליאן טובים, "המנונות" של יוזף ויטלין, מתרגם פורה מפרוזה בפולנית וידיש, וכן — מזה 30 שנה — עורך "משמר לילדים".

שאלה : ספרך "בצלו של עץ הערמון" ו"קורות כיתה אחת" יצאו לאור בשלוש השנים האחרונות. כיצד תסביר את העובדה שהתחלת לכתוב פרוזה ב"איחור" רב כל-כך ?

תשובה : יכול הייתי לפטור אותך ברוח בדוחה: "כשהוא צעיר, אומר דברי שי-רה" — וכו', אלא שאז חוטא הייתי

בטרם תנועת-נוער, ויש בו — בצד הומור רב ושימחת-חיים — מוטיבים קשים של שכול ויתמות שנהפכו לחלק מן החיים שלנו בארץ הזו.

שאלה : בשני ספריך המתארים הווי ילדים בפולין, הרחוקה בזמן ובמקום, הצלחת ליצור הרגשת קירבה רבה בין הקורא הישראלי הצעיר והילד היהודי בגולה. האם אתה מודע להישג זה שבכ-תיבתך

תשובה : בכתבי את הספרים הנ"ל נת-לו לי ספקות לא-מעטים : כיצד יקבל הקורא הצעיר, הישראלי, את "חבריו" הרחוקים כל-כך ? האם לא תרתיע אותו הזרות ? ככל שהתקדמתי בכתיבת הספ-רים, נתברר לי שעולם הילדות אחד הוא, וכי סולם-הרגשות של הילד, אחד הוא בכל מקום ובכל זמן. שעל כן עשוי גם ספר על ילדי וארשה הרחוקה להיות קרוב ללבם של ה"צברים" שלנו. מן הה-דים שהגיעונו לאחר הופעתם של הספ-רים בשוק למדתי לדעת שספקותי היו ספקות-שוא.

שאלה : מה הניע אותך לפנות לספרי-אוטוביוגרפיה דווקא ?

תשובה : אל-נא תשכחי שאני יליד וארשה. וכשאומרים "וארשה", אי-אפשר להתעלם ממרד גיטו וארשה ומכל אותן עלילות נוראות, שנתרחשו באותה עיר. שאלתי את עצמי : כיצד זה קרה שדווקא קומץ היהודים בגיטו, הם שהתקוממו באירופה הכורעת תחת עול הנאצים נגד מכונת-המלחמה הגרמנית האדירה ? ויר-תר מכך הציקה לי השאלה : כיצד זה קרה שמרדכי אנילביץ', שאותו עזבתי

תשובה : כיוונת לאמת. חששתי ממסג-רת רחבה מדי, ולכן בניתי את הספר לבנים-לבנים, שנצטרפו לפסיפס. אך חשש זה חלף-עבר, וספרי השלישי, שאת כתי-בתו סיימתי זה-עתה, ואשר שמו הוא "אלה תולדות מור", עשוי רצף אחד. האחדות שבו אינה ניתנת להפרדה. כל פרק אינו כיחידה בפני עצמה בעלת קיום משלה, אלא חלק מן השלמות.

שאלה : הספר "קורות כיתה אחת" הינו מבחינה כרונולוגית המשכו של "ב-צלו של עץ הערמון". בספר הראשון היית כ"אני המספר" בן 12—10. בשני בן 14—12. האם הספר השלישי — "אלה תול-דות מור" — נכתב כהמשך לשניים ש-קדמו לו ?

תשובה : רוצה הייתי להשלים את תאור פרקי-החיים שבשני ספרי הראש-נים בספר אוטוביוגרפי שלישי, שיח-תום את תקופת הנעורים וההתבגרות ש-לי, ובו אתאר פרקי חיים שלי ושל חברי, גילאי 16—14. יש לי אפילו שם לאותו ספר שלישי והוא : "מיקדש נעורי". אם אזכה לכך, אחתום שלושה מעגלים עיק-ריים ביריעה האוטוביוגרפית : 1. מע-גל ה**חצר** והחיים בה ("בצלו של עץ הער-מון"); 2. מעגל **בית-הספר** ("קורות כי-תה אחת"); 3. מעגל **תנועת-הנוער**, ה-"קן" השומרי, עיצוב השקפת-עולם, וכו'. אך ספרי-הפרוזה שלי, השלישי במניין סטה מן הנושא".

שאלה : מהו תכנון ?

תשובה : "אלה תולדות מור הוא ספר בן 21 פרקים, המתאר הווי ילדים **בישר-אל** בני 13—12. זהו הווי של גילאים

אוזן קשובה לו. הוא נכבש לאמת ושמח על כך שהמחבר רואה בו 'פרטנר' הראוי לשתפו בחוויותיו.

שאלה : כיצד זכרת, לאחר שנים רבות כל-כך, את כל האירועים הקטנים והאפי-זודות הרחוקות של ילדותך ?

תשובה : לזכרון חלק נכבד למדי. אך האמת היא ששני הספרים הם חזרה על פרקים אחדים בפואימה שלי "תמולים על הסף" שנכללה באסופת-שירי "שירים ופואימות". (את "תמולים על הסף" כ- תבתי בימי שליחותי בפולין, על חורבות וארשה עיר ילדותי. זוהי פואימה אוטו-ביוגראפית, כתובה בקצב ובחרוזים), ו- היא כל-כולה סיפור-מעשה ושיחזור ימי ילדותי ונעורי.

שאלה : האם רק האוטנטיות היא ש- השפיעה על הקורא הישראלי ?

תשובה : אני חושב שהיה גם גורם נוסף: העובדה שבשני הספרים מתואר אולם-ילדים רחוק, אך הדומה מאד, על אף השוני שבתנאים, לעולמם של הילדים כאן בארץ: שנאה ואהבה, מעשי-חסד ורשעות, קינאה וידידות; הילד-המנהיג והילד המציית לסמכותו וכיוצא באלה.

שאלה : היש קשיים מיוחדים-במינם בכתיבת אוטוביוגרפיה ?

תשובה : כן, יש בהחלט קשיים ספיצי-פיים לכתיבה מסוג זה. מצד אחד קיים חשש לחישוף-יתר של עצמך. סוף-סוף אין אדם שש להשחיר פני עצמו ברבים. כך — אם אמנם עשית מעשים שבהחלט יש להתבייש בהם. אך גם כשיכול אתה להצ-ביע על "מעשים טובים" שלך, — יש

בעלותי ארצה ב"קן" השומר הצעיר ב- ווארשה — והוא נער צעיר, אחד מחניכי ה"קן", נתעלה והנהיג את המרד והיה לאנדרטה לאומית? ככל שנסייתי לפתור את החידה הזו, הבנתי שעלי לחשוף את שרשי גידולו של אנילביץ, את מקורות צמיחתו. אם אצליח לשחזר את עולמו-שלו בהתפתחותו, ייתכן שאמצא תשובה לשאלות המציקות לי. ואז עלה בדעתי לשחזר את עולמי שלי, כלומר את ילדותי ונעורי. שהרי באותה עיר גדלנו, אותם נופים הזינו את עינינו, מאותם מקורות ינקנו, אותן איבות ואהבות היו מנת-חלקנו.

שאלה : האמנם יכול אתה לסכם ולר-מר, שאכן מצאת את ניצני-המרד בילדי החצר אשר ברובע היהודי בווארשה וב-קורותיה של הכיתה באותה עיר ?

תשובה : איני יודע אם אמנם מצאתי. אך ברור לי שחיפשתי הרבה והשתדלתי להאיר, ככל שיכולתי, את העימות המת-מיד בין העולם היהודי לבין העולם הגויי אשר בגולת פולין. אין זה מקרה שבשני הספרים רבות האפיזודות המציגות את הילד היהודי כילד גא, שאינו מרכין רא-שו בפני הגוי המתנכל לו. (סיפור "דוד וגלית" ב"בצלו של עץ הערמון", הקרב בין ה"שקצים" לבין חבורת התלמידים ב"קורות כתה אחת" ועוד).

שאלה : מה, לפי דעתך, יצר בדרך כתי-בתך ובתוכנה את הקומוניקציה עם הקו-רא הצעיר? האם זה מקרה בלבד, שספ-ריך נתקבלו באהדה רבה כל-כך ?

תשובה : נראה לי שבראש וראשונה פעלה כאן האוטנטיות. הקורא הצעיר —

רתיעה וחשש שמא יחשדו בך בהתפארות ובהתקשטות בנוצות-זרים. וכאן יש לו למחבר, טכניקות שונות, כדי להחלץ ממ- בוי זה שהוא לכאורה סתום. כך, למשל, אחת הדרכים היא ניתוק וחוסר-זהות בין "האני המספר" ו"האני האוטוביוגר- ראפי". דרך זו פוטרת את המחבר מהח- שש של "חשיפת-יתר" ומאפשרת לו להי- צמד אל האמת, אם כי אמת זו לא תמיד משמשת לו מקור-גאווה. ועוד: המחבר, הנוטל על עצמו כתיבת ספר שיסודו באר- טוביוגראפיה, אינו כותב-כרוניקה, כל-י- מר — רושם-רשומות בלבד של מעשים שארעו. ואם הספר מיועד לבני-הנעורים — עליו לתאר את הדמויות מתוך אס- פקט חינוכי. דאגה זו לערכו המחנך של הספר היא המכתיבה לו, למחבר, את עי- צוב הדמויות, העלילה וכו'.

שאלה: כתבת באהדה רבה על ילדים עניים ועל ניצוצות-אור רבים המאירים גם בחיים של מצוקה חומרית. האם כי- וונת כתיבתך לשכבות דלות-אמצעים ש- בין הקוראים?

תשובה: נושא העוני הטריז אותי, וב- עיקר השתקפותו בעולמם של הילדים. אך קשה לומר שבבואי לכתוב, כיוונתי דברי לשכבה סוציאלית מסויימת. וב- וודאי שלא התימרתי "לשאת בשורה". הפרובלמטיקה המיוחדת-במינה של הי- לד העני קשורה ברקע שלי כמחבר, בעו- לם ילדותי-שלי. אשמח מאד אם בני עניים בישראל ונוער-מצוקה "יראו את עצמם" בגיבורי ספרי. אך אני מקווה, שגם ילדים שנתמזל מזלם והם נהנים מילדות של רווחה, יקראו ויזדהו עם גיבורי הספרים, והזדהות זו תקל עליהם את ההבנה ואת הגישה לזולת.

שאלה: האם תוכל להצביע על דוגמה אחת לפחות של הפעלת טכניקה זו באחד הסיפורים?

תשובה: דמותו של גולדין, למשל. הר- גשתי שאסור לי להציגו כפי שהיה במ- ציאות. ולא רק משום שציור בשחור-לבן פוגם באמינות-הסיפור, אלא כיוון שהסי- פור נכתב לילדים, והאלמנט החינוכי ח- שוב כאן לא פחות מהאלמנט האמנותי.